

Βιοηθική και Ορθόδοξη Θεολογία

Αρχιμ. Αλέξιος Σαμαρτζής

Γεωπόνος, Θεολόγος, αναπληρωτής καθηγητής στο 1^ο ΕΠΑΛ Λιβαδειάς,
alexsam@otenet.gr

Περίληψη

Στην εποχή μας οι εξελίξεις στον τομέα της βιοτεχνολογίας είναι τόσο μεγάλες που θεωρούνται σαν μια νέα επανάσταση, και συμβαίνουν με τέτοιο ρυθμό που καθημερινά επέρχονται αλλαγές στην επιστημονική γνώση, γεγονός που επηρεάζει και την κοινωνία στο σύνολό της, αλλά και τον κάθε άνθρωπο τόσο στην προσωπική όσο και στην κοινωνική του ζωή. Η Βιοηθική ως επιστήμη μελετάει τρία βασικά πράγματα: 1) την αρχή της ζωής, 2) την παράταση της ζωής, 3) το τέλος της ζωής. Ο άνθρωπος ως «ψυχή ζώσα» είναι δημιουργικό πνεύμα, έχει δηλαδή στη φύση του κάτι από τη θεία δημιουργικότητα. Αυτό είναι πράγματι ευλογία, τη σημασία της οποίας αναγνωρίζει και εξαίρει η ορθόδοξη θεολογία. Ωστόσο ο άνθρωπος ως ελεύθερο πρόσωπο οφείλει να λειτουργεί κριτικά.

Η Βιοηθική μπορεί να λειτουργεί λυτρωτικά πράγματι για τον άνθρωπο, όταν θεμελιώνεται στο χριστιανικό φρόνημα και δηλώνει το ήθος της θεώσεως. Η Εκκλησία έχει χρέος να δείχνει τα όρια ανάμεσα στην αυθεντικότητα της αλήθειας και την απάτη του ψεύδους και να υπογραμμίζει το σεβασμό στο ανθρώπινο πρόσωπο και στην ιερότητα της ζωής. Η γενετική κατανόηση του ανθρώπου μπορεί να οδηγήσει στην πνευματική αποκάλυψη του μυστηρίου του. Και το μυστήριο του ανθρώπου να μας φέρει μπροστά στο μυστήριο του Θεού.

Abstract

Nowadays the developments in the sector of biotechnology are so great that they are considered as a new revolution. They occur in such a degree that every day there are changes in the scientific knowledge, a fact which influences the society in its entity and every single person in his private and social life. Bioethics, as a science, studies three fundamental facts: 1) The very beginning of Life 2) the prolongation of Life 3) the end of Life. Man as "living soul" is a creative spirit; he possesses something of the divine creativity in his nature. This is a blessing indeed, the importance of which is recognized and praised by the Orthodox Theology. However, the Man as a free person must behave critically. Bioethics can function like a savior for the Man indeed when it's grounded on the Christian Beliefs and when it declares the ethics of deification. The Church should show the limits between the authenticity of Truth and the fraud of Falsehood. Church should also emphasize the respect for the Human Being and the holiness of Life itself.

The genetic comprehension by man himself ,may lead to the spiritual revelation of his sacrament and the sacrament of man can bring us forward to God's Sacrament.

Εισαγωγή

Στην εποχή μας οι εξελίξεις στον τομέα της βιοτεχνολογίας είναι τόσο μεγάλες που θεωρούνται σαν μια νέα επανάσταση, και συμβαίνουν με τέτοιο ρυθμό που καθημερινά επέρχονται αλλαγές στην επιστημονική γνώση, γεγονός που επηρεάζει και την κοινωνία στο σύνολό της, αλλά και τον κάθε άνθρωπο τόσο στην προσωπική όσο και στην κοινωνική του ζωή¹.

Η πρόοδος που έχει σημειωθεί στην ιατρική τα τελευταία χρόνια, τόσο στον τομέα της θεραπευτικής, όσο και στον τομέα της γενετικής και της βιολογίας, πέρα του ότι είναι εντυπωσιακή και συχνά έξω και απ' αυτά τα όρια των προσδοκιών του ανθρώπου, προκαλεί τη θεολογία και φαίνεται να την εξωθεί σε επανερμηνεία και επαναθεώρηση των παραδοσιακών της αντιλήψεων. Ωστόσο σε κύκλους θεολόγων, αλλά και μη θεολόγων πλανάται το ερώτημα: έχει η θεολογία τα απαραίτητα εφόδια για να δώσει απάντηση σε ερωτήματα, τα οποία επιτακτικά θέτει η σύγχρονη επιστημονική έρευνα; Μήπως η ηθική της είναι παρωχημένη και αναποτελεσματική, ανίκανη να αντιμετωπίσει τα νέα δεδομένα και τις αλματώδεις εξελίξεις που αναφέρονται στη βιολογική ύπαρξη και λειτουργία του ανθρώπου; Μήπως ο λόγος της αφορά μόνο στην πνευματική σφαίρα της υπέρξεως και δεν μπορεί να είναι συμβατός με την πραγματικότητα της εξέλιξης, ή ακριβέστερα της επαναστάσεως, που επιτελείται στον τομέα της βιολογίας και της ιατρικής; Μήπως το δόγμα, η πίστη της Εκκλησίας, επέβαλε ένα τυποποιημένο ήθος, το οποίο χαρακτηρίζει η ακαμψία, η ανελαστικότητα και η αδυναμία προσαρμογής στα νέα επιτεύγματα της επιστήμης; Τα ερωτήματα αυτά έχουν πολλές πλευρές και μπορεί να αναγνωρίσει κανείς σε αυτά ποικίλες αφορμές για συζήτηση².

Η Ορθόδοξη Εκκλησία έδειξε από πολύ νωρίς το ενδιαφέρον και την αγωνία της για τα βιοηθικά ζητήματα. Οι κατά τόπους ορθόδοξες εκκλησίες δημιούργησαν ομάδες και κέντρα μελέτης των βιοηθικών ζητημάτων, συνέστησαν επιτροπές ειδικών και εξέδωσαν θέσεις και εγκυκλίους. Συγχρόνως μεγάλο υπήρξε και το ενδιαφέρον των ορθόδοξων ακαδημαϊκών θεολόγων. Διοργανώθηκαν συνέδρια και ημερίδες, συστήθηκαν μικτές διεπιστημονικές επιτροπές, δημοσιεύτηκαν άρθρα και συστηματικές μελέτες, καταρτίστηκαν προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών και εκπονήθηκαν μεταπτυχιακές και διαδακτορικές εργασίες στις ορθόδοξες θεολογικές σχολές με θέματα Βιοηθικής³.

Βιοηθική

¹ Βλ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγ.Βλασίου Ιεροθέου, «Βιοηθική και βιοθεολογία», Εκδ. Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου, 2005, σ.22.

² Κων/νου Σκουτέρη, καθ.ΕΚΠΑ, «Βιοηθική και το ήθος της Ορθοδοξίας».

³ Βλ. Ν. Κόϊου, Επίκουρου καθ. Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης, «Γονιδιακή θεραπεία στα γενετικά κύτταρα», περιοδικό πνευματική διακονία, τεύχος 10^ο

Ο όρος Βιοηθική όλο και περισσότερο ακούγεται τα τελευταία χρόνια για να καταδεικνύει την πάλη των κοινωνιών με τα επιτεύγματά τους. Η διείσδυση της τεχνολογίας στην ιατρική και η πρωτοφανής δυνατότητα παρέμβασης στα άδυτα των γενετικών μυστικών μας, μαζί με τις μεταφυσικού διαμετρήματος ελπίδες που εγείρουν, γεννούν βαβελική αλαζονεία και φέρνουν τον άνθρωπο όσο ποτέ κοντά στον ρόλο του Θεού και όσο ποτέ μακριά από την ομοιότητα μαζί Του⁴. Είναι γνωστό ότι η Βιοηθική έκανε την εμφάνισή της τα τελευταία χρόνια, αρχικά στην Αμερική και στη συνέχεια στην Ευρώπη, προφανώς δε είναι προϊόν των νέων δεδομένων που έθεσε η ιατρική πρόοδος και οι έρευνες στον τομέα της βιολογίας⁵. Ο όρος Βιοηθική τέθηκε από τον Βάν Πόττερ το 1971 προκειμένου να καθορισθεί ένας τομέας «ο οποίος θα μπορούσε να συνδυάζει τις βιολογικές γνώσεις με τις ανθρωπιστικές επιστήμες»⁶. Η έναρξη της νέας πορείας της Βιοηθικής ως επιστήμης έγινε σε μια πόλη των δυτικών Ηνωμένων Πολιτειών, το Εσάιλομαρ το 1974, όταν σε μία συνάντηση βιολόγων διαπιστώθηκε ότι με το ανασυνδυασμένο DNA και τις δυνατότητες της νέας τεχνολογίας οι επιστήμονες αποκτούσαν μία μορφή εξουσίας πάνω στην ζωή του ανθρώπου, με τον χειρισμό των γονιδίων. Εκεί τέθηκαν τα πρώτα ερωτήματα, όπως για παράδειγμα «ποιος αποφασίζει αν κάποιο πείραμα είναι ηθικά αποδεκτό, με ποια κριτήρια μπορεί να γίνει εφαρμογή μίας ανακάλυψης, αν ο άνθρωπος έχει δικαίωμα να επεμβαίνει γενετικά στον ίδιο τον άνθρωπο»⁷.

Η Βιοηθική παρουσιάστηκε για να αντιμετωπίσει την επανάσταση που έφερε η βιολογία και η σύγχρονη ιατρική τεχνολογία. Η ραγδαία ανάπτυξη αυτών των επιστημών με αποκορύφωμα στα επιτεύγματά τους την κλωνοποίηση και στους στόχους τους την αποκρυπτογράφηση και χαρτογράφηση του ανθρώπινου γονιδιώματος, συνιστά επανάσταση με εντυπωσιακές εξελίξεις και πρωτόγνωρες εφαρμογές στη ζωή του ανθρώπου και του φυσικού περιβάλλοντος. Γιατί σίγουρα η Βιοηθική είναι κάτι πολύ περισσότερο από ηθική της ιατρικής, αφού δεν περιορίζεται μόνο στο πλαίσιο των σχέσεων των γιατρών ή του νοσηλευτικού προσωπικού με τους ασθενείς ούτε αναφέρεται μόνο στις ηθικές υποχρεώσεις που απορρέουν από το επάγγελμά τους. Η Βιοηθική έχει σχέση με ένα πολύ ευρύτερο φάσμα επιστημών, που έχουν σχέση με τον άνθρωπο και φιλοδοξούν η κάθε μια από το πεδίο της έρευνας και της δικής της προοπτικής να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής του.

Η ετυμολογία του όρου Βιοηθική παραπέμπει στη σχέση της ηθικής με τη βιολογία και συγκεκριμένα με το βίο του ανθρώπου ως βιολογικής διαδικασίας. Αυτή η σχέση έχει ως αντικείμενο έρευνας και αναφέρεται πρωτίστως σε βιολογικές και βιοϊατρικές μεθόδους και πρακτικές, που αρχίζουν από τη σύλληψη και τελειώνουν με το θάνατό του. Όμως η Βιοηθική με την κυριολεξία του όρου περιλαμβάνει και όλα τα έμβια όντα, όπως επίσης και

⁴ Μητρ. Μεσογαίας κ. Νικολάου, «Ελεύθεροι από το γονιδίωμα», εκδ. Σταμούλη, σ.15.

⁵ Βλ. Σκουτέρη Κων/νου, ομότιμου καθηγητού πανεπιστημίου Αθηνών, «Βιοηθική και το ήθος της Ορθοδοξίας».

⁶ Αλαχιώτη Σταμάτη, Καθ.Γενετικής, «Βιοηθική, αναφορά στους γενετικούς και τεχνολογικούς νεωτερισμούς», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σ.68.

⁷ Βλ. Μητρ. Ναυπάκτου Ιεροθέου, «Βιοηθική και Βιοθεολογία», εκδ, Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου, 2005, σ. 59.

θέματα οικολογίας και προστασίας του περιβάλλοντος. Στη Βιοηθική εμπίπτουν τα γενετικά τροποποιημένα ή μεταλλαγμένα φυτά και τρόφιμα⁸.

Η Βιοηθική ως επιστήμη μελετάει τρία βασικά πράγματα: 1) την αρχή της ζωής (εξωσωματική γονιμοποίηση, ομόλογη και ετερόλογη γονιμοποίηση, παρένθετη μητρότητα, προγεννητικός και προεμφυτευτικός έλεγχος, εμβρυική έρευνα, εκτρώσεις, κλωνοποίηση κ.ά.), 2) την παράταση της ζωής (αιμοκάθαρση, μεταμοσχεύσεις, βλαστοκύτταρα,...), 3) το τέλος της ζωής (ευθανασία, δωρεές σωματικών οργάνων,...).

Η Βιοηθική καλείται να αντιμετωπίσει τους νέους ηθικούς προβληματισμούς, τους οποίους δημιούργησε και συνεχώς δημιουργεί η έρευνα στο χώρο της βιολογίας και της ιατρικής. Συνεπώς η Βιοηθική έχει την αποστολή να αξιολογήσει την τολμηρή πρόοδο και να δει αν και σε ποιο βαθμό συμβιβάζεται με τις εν γένει παραδεκτές αξίες που διέπουν τη ζωή του ανθρώπου. Οι νέοι ορίζοντες που ανοίγονται με την επιστημονική έρευνα συνεπάγονται και νέες προοπτικές στις αξιολογήσεις και στην περί ζωής φιλοσοφία του ανθρώπου. Υπάρχουν δηλαδή ηθικές συνέπειες που συνοδεύουν την κατά ένα τρόπο ευγενή προσπάθεια του ανθρώπου να επεκτείνει τη γνώση του, να ευκολύνει τη ζωή και να ερευνήσει το χώρο της βιολογικής διαδικασίας⁹.

Τελικά, με την επιστήμη της Βιοηθικής, αναπτύσσεται ένας «βιοηθικός δυϊσμός», αφού επιχειρείται να γίνεται διάκριση μεταξύ καλού και κακού, βλαβερού και ωφέλιμου, τυπικού και παράτυπου¹⁰. Οπότε, αυτός ο «βιοηθικός δυϊσμός», προσπαθεί να αξιοποιήσει τα οφέλη των γενετικών και τεχνολογικών νεωτερισμών και να αποτρέψει τα καταστρεπτικά αποτελέσματα από την αλόγιστη χρήση αυτών των νέων επιτευγμάτων της βιοϊατρικής έρευνας και της βιοτεχνολογικής επανάστασης¹¹.

Ορθόδοξη Θεολογική προσέγγιση

Η σύγχρονη βιοϊατρική έρευνα, έτσι όπως εξελίσσεται, δεν ακουμπάει μόνο στο σώμα του ανθρώπου, αλλά το διαμορφώνει και υπόσχεται να του προσδιορίζει τα χαρακτηριστικά. Επί πλέον επηρεάζει άμεσα τις βασικές σχέσεις του ανθρώπου με το περιβάλλον, την κοινωνία, τον εαυτό του, τον Θεό. Παρεμβαίνει μπορούμε να πούμε ακόμη και στην ψυχή του, στον πυρήνα της ανθρώπινης υπόστασης, σε τέτοιο βαθμό ώστε θα μπορούσε ουσιαστικά να επιδράσει και στις σχέσεις της ψυχής με τον Θεό. Αναντίρρητα η Εκκλησία έχει λόγο σ' αυτό. Γι' αυτό και καλείται να προσφέρει μαρτυρία Ορθόδοξης Βιοηθικής¹².

⁸ Κεσελόπουλου Ανέστη Καθ. ΑΠΘ, «Θεολογική αποτίμηση και Ποιμαντική προσέγγιση στις προκλήσεις της βιοηθικής», περ. Πνευματική διακονία, τεύχος 10^ο

⁹ Βλ. Σκουτέρη Κων/νου, ομότιμου καθηγητού πανεπιστημίου Αθηνών, «Βιοηθική και το ήθος της Ορθοδοξίας».

¹⁰ Αλαχιώτη Σταμάτη, Καθ. Γενετικής, «Βιοηθική, αναφορά στους γενετικούς και τεχνολογικούς νεωτερισμούς», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σ. 72

¹¹ Βλ. Μητρ. Ναυπάκτου Ιεροθέου, «Βιοηθική και Βιοθεολογία», εκδ. Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου, 2005, σ. 63.

¹² Μητρ. Μεσογαίας κ. Νικολάου, «Ελεύθεροι από το γονιδίωμα», εκδ. Σταμούλη, σ. 27

Γενικά πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την ορθόδοξη διδασκαλία όλος ο κόσμος δημιουργήθηκε από τον Θεό και διευθύνεται από την άκτιστη ενέργειά Του, ο δε άνθρωπος είναι δημιουργημένος κατ' εικόνα Θεού και πρέπει να φθάσει στο καθ' ομοίωση. Σύμφωνα με τον σύγχρονο Θεολόγο της Εκκλησίας μας, Μητροπολίτη Ναυπάκτου κ.Ιερόθεο, θα μπορούσαμε να σημειώσουμε τρεις φράσεις που δείχνουν ότι ο Θεός είναι Κύριος του κόσμου.

Η μία φράση είναι «ex nihilo», που σημαίνει ότι ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο από το μηδέν. Πριν από την δημιουργία του κόσμου δεν υπήρχε ούτε χρόνος ούτε χώρος. Επομένως, η βιολογία και η γενετική μηχανική δεν μπορούν να δημιουργήσουν κάτι από το μηδέν, αλλά εργάζονται στην ήδη υπάρχουσα ύλη, μέσα στην οποία υπάρχει η ενέργεια του Θεού.

Η δεύτερη φράση είναι «*imago mundi*», που σημαίνει ότι ο άνθρωπος, ενώ είναι κτίσμα, αποτελείται από σώμα και ψυχή και είναι ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των νοερών πνευμάτων και της κτίσεως, είναι εικόνα όλης της κτίσεως. Και με αυτήν την έννοια θα πρέπει να αναγάγει την κτίση στον Θεό. Οπότε, ο χωρισμός της ψυχής από το σώμα που γίνεται με τον θάνατο δεν είναι φυσική κατάσταση, ούτε η ενασχόληση μόνο με το σώμα είναι φυσική κατάσταση του ανθρώπου.

Η Τρίτη φράση είναι «*imago Dei*», που σημαίνει ότι ο άνθρωπος είναι κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση Θεού και οδηγείται προς την ένωσή του με τον Θεό με την συνέργεια, δηλαδή την ενέργεια του Θεού και την συνέργεια την δική του. Επομένως, η φυσική κατάσταση του ανθρώπου είναι, με την δική του ελευθερία, να γίνεται κοινωνός του Τριαδικού Θεού, οπότε δεν εξαντλείται μόνον στο ενθάδε, αλλά κινείται και προς το επέκεινα, την προσωπική σχέση με τον Θεό¹³.

Είναι αναγκαίο στο σημείο αυτό να διευκρινίσουμε ότι η έρευνα γενικά και ειδικότερα η επιστημονική αναζήτηση νέων μεθόδων και νέων εφαρμογών που αφορούν στη βελτίωση της ζωής του ανθρώπου εντάσσονται στη δυνατότητα που ο ίδιος ο Θεός έχει δώσει στον άνθρωπο να αναζητά και να δημιουργεί.

Η τεχνολογία και κατ' επέκταση η βιοτεχνολογία βρίσκουν τη θεολογική τους δικαίωση στη δυνατότητα που αυτός ο Θεός έδωσε στους πρωτόπλαστους να εργάζονται και να φυλάσσουν τον παράδεισο(Γεν. 2:15). Η δημιουργικότητα είναι συνυφασμένη με τη φύση του ανθρώπου, ο οποίος, ως εικόνα του Θεού(Γεν. 1:27) και ως ελεύθερο πρόσωπο έχει μια μοναδικότητα στο στερέωμα του κτιστού κόσμου. **«Και έπλασεν ο Θεός τον άνθρωπον χούν από της γής και ενεφύσησεν εις το πρόσωπον αυτού πνοήν ζωής, και εγένετο ο άνθρωπος εις ψυχήν ζώσαν»**(Γεν. 2:7). Ο άνθρωπος ως «ψυχή ζώσα» είναι δημιουργικό πνεύμα, έχει δηλαδή στη φύση του κάτι από τη θεία δημιουργικότητα. Αυτό είναι πράγματι ευλογία, τη σημασία της οποίας αναγνωρίζει και εξαίρει η ορθόδοξη θεολογία. Ωστόσο ο άνθρωπος ως

¹³ Βλ. Μαρίνας Robb, ομιλία με τίτλο Ζητήματα βιοηθικής, ορθόδοξη προσέγγιση και προβληματισμοί, στο Διορθόδοξο Κέντρο της Εκκλησίας της Ελλάδος, Ιεράς Μονής Κοιμήσεως Θεοτόκου Πεντέλης.

ελεύθερο πρόσωπο οφείλει να λειτουργεί κριτικά. Αν η δημιουργικότητα είναι ανεξέλεγκτη και άκριτη, τότε παύει να είναι ολοκληρωμένη και αυθεντική¹⁴.

Έτσι παρατηρείται μία παράχρηση του όρου αυτεξούσιο ή ελεύθερη βούληση που χάρισε ο Θεός στην κορωνίδα της δημιουργίας, τον άνθρωπο. Αντί ο άνθρωπος να αναφέρει και να αναγάγει την κτίση στον Δημιουργό, αυτονομείται, κυρίως λόγω του εγωισμού, και τελικά παρεκκλίνει της πορείας του που είναι η κατά χάριν θέωση και σωτηρία μας. Η σωτηρία μας κατά το ανθρώπινον δεν είναι ούτε διανοητική ούτε συναισθηματική· είναι βουλητική. Με την ελεύθερη βούλησή μας συνεργάζεται η χάρις του Θεού. Το άβατο της ανθρώπινης αυτεξουσιότητας όμως όλο και παραβιάζεται από τη σύγχρονη βιοϊατρική έρευνα και περιορίζεται ο ζωτικός χώρος του¹⁵

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να επισημάνω κάποιους προβληματισμούς από θεολογική και ποιμαντική σκοπιά σχετικά με την Βιοηθική.

1. Αυτό που συμβαίνει σήμερα με τη γενετική είναι ότι η κατεύθυνση που ακολουθεί στρέφεται περισσότερο στη «διόρθωση» της φύσεως και λιγότερο στην κατανόησή της. Η νοοτροπία αυτή βρίσκεται σαφώς στον αντίποδα μιας άλλης στάσεως ζωής, την οποία εισηγούνται οι Πατέρες της Εκκλησίας μας κάνοντας ιδιαίτερη αναφορά στους λόγους των όντων. Αυτοί οι λόγοι, που είναι τα αγαθά θελήματα και εννοήματα του Θεού για τα όντα, αποτελούν τη μορφοποιητική αρχή των όντων. Γι' αυτό στην προγνωστική δύναμη του Θεού το κάθε όν «**τω οικείω λόγω το τέλειον έχει**»¹⁶.
2. Η δυνατότητα του ανθρώπου να παρεμβαίνει στη φύση- ακόμη και στην ανθρώπινη φύση- είναι συνυφασμένη με την ελευθερία του, που αποτελεί θεμελιώδες και χαρακτηριστικό γνώρισμά του. Η παρέμβαση του ανθρώπου έχει σκοπό και αξία, όταν μπορεί να ενεργοποιεί τους μηχανισμούς που ο ίδιος ο Θεός έχει θέσει στα όντα. Χωρίς αυτή τη δημιουργική παρέμβαση του ανθρώπου η κάθε κτιστή φύση είναι καταδικασμένη σε αφανισμό και καταστροφή. Στην περίπτωση αυτή ο άνθρωπος δεν ενεργεί ως συνδημιουργός του Θεού ούτε αναγνωρίζει Εκείνον ως τον μόνο δημιουργό. Ενώ, για παράδειγμα, μπορεί με κάποια ανακάλυψη να καταπολεμούνται οι αρρώστιες και να εκφράζεται έτσι η βούληση του Θεού, είναι δυνατό με κάποιο άλλο επιστημονικό επίτευγμα να παραβιάζονται τα όρια της δημιουργίας του Θεού και να εκτοπίζεται το θέλημά Του¹⁷.
3. Αν η ευθανασία, οι εκτρώσεις, η αποκωδικοποίηση του ανθρώπινου γονιδιώματος και η κλωνοποίηση αποτελούν χαρακτηριστικά αιτήματα

¹⁴ Βλ. Σκουτέρη Κων/νου, ομότιμου καθηγητού πανεπιστημίου Αθηνών, «Βιοηθική και το ήθος της Ορθοδοξίας».

¹⁵ Μητρ. Μεσογαίας κ. Νικολάου, «Ελεύθεροι από το γονιδίωμα», εκδ. Σταμούλη, σ.32

¹⁶ Μαξίμου Ομολογητού, Περί αποριών 42, PG91, 1340A.

¹⁷ Κεσελόπουλου Ανέστη Καθ. ΑΠΘ, «Θεολογική αποτίμηση και Ποιμαντική προσέγγιση στις προκλήσεις της βιοηθικής», περ. Πνευματική διακονία, τεύχος 10^ο

ατομικής αυτοπροστασίας, που οδηγούν όχι σπάνια στην αξίωση δικαιωμάτων και τη θέσπιση νομοθετημάτων για αυτοδιαχείριση της βιολογικής ατομικότητας, τότε η είσοδος στο χώρο της σχέσεως με τον Θεό και τους ανθρώπους, που είναι σχέση οπωσδήποτε με τη ζωή, παραμένει το μέγιστο από τα ζητούμενα και το σοβαρότερο από τα επιδιωκόμενα¹⁸. Όταν η τεχνολογία και γενικότερα ο σημερινός πολιτισμός μας διδάσκουν έναν ελεγχόμενο από την ατομική μας απόφαση θάνατο και μια κατευθυνόμενη από το ναρκισσισμό μας ζωή, τότε η διάκριση της πραγματικής εμπειρίας της σχέσεως από τα ψυχολογικά της υποκατάστατα φαίνεται πως είναι η ουσιαστικότερη δυσκολία του εγχειρήματος που πρέπει να αναλάβουμε¹⁹.

4. Η ιατρική επιστήμη ενδέχεται να οδηγεί τον άνθρωπο στην αυτονόμηση, τον αυτοπεριορισμό και τη θνητότητα, όμως μπορεί και να του δείχνει τους ορίζοντες για υπέρβαση του θανάτου και προσανατολισμό προς την όντως ζωή²⁰. Άλλωστε, όπως επισημαίνει ο Μ. Βασίλειος, η σωστή χρήση και άσκηση της ιατρικής μπορεί να διελέγχει και να γραδάρει τις παραβάσεις και τις παρεκτροπές²¹.
5. Πρέπει επιτέλους να γίνει κατανοητό ότι το Ευαγγέλιο και ευρύτερα η χριστιανική διδασκαλία δεν παρουσιάζουν για τα θέματα της Βιοηθικής έναν κώδικα ηθικής ή, πολύ περισσότερο, ιατρικής δεοντολογίας, αλλά δίνουν στέρεα κριτήρια ήθους και χαράσσουν πορεία πλευσεως²².
6. Η Βιοηθική είναι η επιστήμη που διακηρύσσει ότι θέλει να λειτουργεί αυτόνομα και ανεξάρτητα από φιλοσοφικές αρχές ή θρησκευτικές αντιλήψεις, προβάλλοντας όμως παράλληλα δικές της αρχές και δικές της αντιλήψεις, έτσι που αυτές οι αρχές και οι αντιλήψεις μένουν μονοδιάστατες και μπορούν να ερμηνεύονται ανάλογα με τις επιδιώξεις του καθενός. Η έκτρωση, για παράδειγμα, που διέπεται από ευγονικές αντιλήψεις και γίνεται μετά τον προγεννητικό έλεγχο, ονομάζεται «θεραπευτικός τερματισμός της κύησης» και στηρίζεται στη λεγόμενη αρχή της ευποΐας²³.
7. Πολλές φορές η μηχανιστική και αυτόνομη εξέλιξη της βιοτεχνολογίας και της γενετικής μοιάζει να συνδέεται περισσότερο με μία μονόδρομη και μονοδιάστατη αντίληψη για την πρόοδο και την ανάπτυξη, που υπαγορεύεται

¹⁸ Όπ. Παρ.

¹⁹ Βλ. Χρήστου Γιανναρά, Ελληνική ετοιμότητα για την ευρωπαϊκή ενοποίηση, εκδ. Νέα Σύνορα-Α.Λιβάνη, Αθήνα 2000, σ.346

²⁰ Βλ. Γ. Δαΐκου, Η ποιότητα της Ιατρικής και η ποιότητα της ζωής, περ. Ακτίνες, Αθήνα Ιούνιος 1991.

²¹ «Ου τοίνυν, επειδή τινες ου καλώς χρώνται τη τέχνη τη ιατρική φευκτέον ημίν πάσαν την απ αυτής ωφέλειαν... Το εναντίον μεν ούν, εκ της ορθής αυτών χρήσεως το υπ εκείνων παραφθειρόμενων διελέγχειν» Βλ. Όροι κατά πλάτος, 55, PG31, 1048.

²² Κεσελόπουλου Ανέστη Καθ. ΑΠΘ, «Θεολογική αποτίμηση και Ποιμαντική προσέγγιση στις προκλήσεις της βιοηθικής», περ. Πνευματική διακονία, τεύχος 10^ο

²³ Όπ. Παρ.

και εξαρτάται από τις δομές και τους κανόνες που επιβάλλονται από την οικονομία της αγοράς²⁴. Αυτός ο μονοδιάστατος και μηχανιστικός χαρακτήρας στην αντιμετώπιση του ανθρώπου από τη βιοτεχνολογία και τη γενετική έχει να κάνει με τη γενικότερη θεώρηση του ανθρώπου, δηλαδή με την ανθρωπολογία που υπάρχει ως βάση και προϋπόθεση της πορείας και της εξελίξεώς της. Αυτό είναι και το ουσιαστικότερο πρόβλημα που έχει να αντιμετωπίσει η Βιοηθική²⁵.

8. Η επίμονη αναζήτηση του ωφελιμισμού και της χρησιμοθηρίας, που κυριάρχησε σε όλα τα επίπεδα της ζωής, δεν μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο και το χώρο της βιοτεχνολογίας και της βιοϊατρικής²⁶.

Συνεπώς η Ορθόδοξη Θεολογία και παράδοση έχει πολλά να πεί και να προτείνει. Η Ορθόδοξη ανθρωπολογία είναι ρεαλιστική, αλλά συγχρόνως και έντονα ασκητική και εσχατολογική. Αυτό που προσδιορίζει τον ανθρώπινο βίο δεν είναι η βιολογική συμπεριφορά και η βιολογική έκτασή του, αλλά αυτό που μπορεί ο άνθρωπος να φθάσει με την άσκησή του και την ανάδειξή του στη χριστιανική κοινωνία. Στην Ορθόδοξη παράδοση το είναι του ανθρώπου φωτίζεται απ' αυτό που πρόκειται να γίνει. Έτσι, η έσχατη ζωή βαρύνει περισσότερο από την παρούσα. Μέσα απ' αυτή την εσχατολογική θεώρηση της ζωής τα βιοηθικά διλήμματα φωτίζονται διαφορετικά. Η βιοτεχνολογία και κατ' ακολουθία και η Βιοηθική, σε ένα μεγάλο βαθμό, υπηρετούν τις υλικές, και επομένως τις φθαρτές ανάγκες του ανθρώπου, αγνοώντας την πνευματική διάσταση του ανθρώπου²⁷.

Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ο άνθρωπος κατά βάθος δεν αναζητά μία απλή παράταση της βιολογικής του ζωής, αλλά επιδιώκει την υπέρβαση του θανάτου²⁸. Γι' αυτό και ο λόγος της θεολογίας πρέπει να είναι κατεξοχήν θεολογικός, ενώ η στάση της Εκκλησίας εξαιρετικά προσεκτική και ποιμαντική. Αν οι θεολόγοι περιορίζονται σε μία ψυχολογική, κοινωνιολογική, ιατρική, νομική ή έστω και ηθικοδεοντολογική προσέγγιση αυτών των θεμάτων αφιστάμενοι από την Ορθόδοξη Θεολογία, ανθρωπολογία και κοσμολογία- και η Εκκλησία εμπλέκεται σε συζητήσεις που προκαλούν διάφοροι φορείς μόνο για να επιδείξει «ότι βρίσκεται μέσα στα πράγματα», χωρίς ταυτόχρονα η ίδια να προβληματίζεται σοβαρά σε κρίσιμα υπαρξιακά ερωτήματα- κυριολεκτικά ζωής και θανάτου- τότε προξενείται ξεστράτισμα και εκκοσμίκευση στη θεολογία που προσφέρεται²⁹.

²⁴ Βλ. Ιω. Πέτρου, Γενετική μηχανική και κοινωνία, στο περ. Ίνδικτος, τεύχ. 14, σ.91

²⁵ Κεσελόπουλου Ανέστη Καθ. ΑΠΘ, «Θεολογική αποτίμηση και Ποιμαντική προσέγγιση στις προκλήσεις της βιοηθικής», περ. Πνευματική διακονία, τεύχος 10^ο

²⁶ Όπ. Παρ.

²⁷ Βλ. Σκουτέρη Κων/νου, ομότιμου καθηγητού πανεπιστημίου Αθηνών, «Βιοηθική και το ήθος της Ορθοδοξίας».

²⁸ Βλ. Αρχιμ. Βασιλείου Γοντικάκη, «Το λειτούργημα του γιατρού», περ. Σύναξη, Αθήνα 1982, τεύχ. 4

²⁹ Κεσελόπουλου Ανέστη Καθ. ΑΠΘ, «Θεολογική αποτίμηση και Ποιμαντική προσέγγιση στις προκλήσεις της βιοηθικής», περ. Πνευματική διακονία, τεύχος 10^ο

Συμπεράσματα-προτάσεις

Η Βιοηθική μπορεί να λειτουργεί λυτρωτικά πράγματι για τον άνθρωπο, όταν θεμελιώνεται στο χριστιανικό φρόνημα και δηλώνει το ήθος της θεώσεως. Ο κάθε άνθρωπος είναι ελεύθερο και ανεπανάληπτο πρόσωπο, το οποίο μέσα στη δική του ιστορία έρχεται να αντιμετωπίσει καταστάσεις που αφορούν αποκλειστικά αυτόν τον ίδιο. Το ζήτημα είναι, ο άνθρωπος, ο οποίος ζει στο φάσμα της τεχνολογίας και της προόδου, να έχει νούν Χριστού, ώστε να διακρίνει τα πράγματα. Αν συσχηματίζεται και προσαρμόζεται άκριτα σε όσα ο παρών αιώνας αναδεικνύει, τότε ο νούς του χάνει τη διάυγιά του. Ο Παύλος αναφέρεται στη μεταμόρφωση του νού και πιστεύουμε ότι ο λόγος του είναι ιδιαίτερα επίκαιρος σήμερα. **«Και μη συσχηματίζεσθε τω αιώني τούτω, αλλά μεταμορφούσθαι τη ανακαινώσει του νούς υμών, εις το δοκιμάζειν υμάς τι το θέλημα του Θεού, το αγαθόν και ευάρεστον και τέλειον»** (Ρωμ. 12:2).

Η Βιοηθική, για να είναι αυθεντική ανθρώπινη ελπίδα και για να βοηθάει ουσιαστικά στη λύση των προβλημάτων και στην ορθή αντιμετώπιση των διλημμάτων που εγείρει η πρόοδος της επιστήμης, θα πρέπει να μην είναι απλή θεραπευτίδα της ευημερίας. Θα πρέπει να δει τον άνθρωπο στην πραγματική του διάσταση και όχι αποκλειστικά και μονιστικά στη βιολογική του ύπαρξη και στην υλική ανάπαυσή του³⁰.

Η προβληματική και το πολιτισμικό υπόβαθρο των σύγχρονων βιοηθικών ζητημάτων απέχουν πολύ από την εποχή του Ευαγγελίου και των Οικουμενικών Συνόδων. Ωστόσο η Ορθόδοξη Χριστιανική διδασκαλία, αντιμετωπίζει τον άνθρωπο όχι μέσα από ένα στατικό και κλειστό θεωρητικό σύστημα που εκφράζει αποκλειστικά μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Η αλήθεια της έχει δυναμικό και διαχρονικό χαρακτήρα και απευθύνεται στον άνθρωπο κάθε εποχής. Για τον λόγο αυτό οι απόψεις των Πατέρων της Εκκλησίας, όπως αυτές καταγράφονται στα έργα τους, μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την ηθική θεώρηση των βιοηθικών ζητημάτων, αρκεί να μπορεί να παραμείνει κανείς στο πνεύμα τους, το οποίο έχει διαχρονική αξία και όχι στο γράμμα τους, το οποίο μπορεί να εγκλωβίσει την σκέψη στα στενά πολιτισμικά όρια μίας συγκεκριμένης εποχής³¹.

Γενικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία, με την Θεολογία της, δεν εμποδίζει την έρευνα σε επιστημονικά θέματα, από την οποία έρευνα μπορεί να προκύψουν, όπως και προκύπτουν, μερικά θετικά αποτελέσματα για την ζωή του ανθρώπου, όπως ακόμη και αρνητικά. Γι' αυτό και η Εκκλησία τιμά την επιστήμη και τους επιστήμονες³².

Η Ορθόδοξη Εκκλησία, ως προς την βιοιατρική έρευνα, δέχεται τρία πράγματα. Πρώτον, ότι η Βιοηθική και οι Παγκόσμιοι Οργανισμοί πρέπει να θέσουν όρια για το καλό του ανθρώπου στην σύγχρονη έρευνα που μπορεί να γίνει ανεξέλεγκτα. Δεύτερον, επιθυμεί η

³⁰ Βλ. Σκουτέρη Κων/νου, ομότιμου καθηγητού πανεπιστημίου Αθηνών, «Βιοηθική και το ήθος της Ορθοδοξίας».

³¹ Βλ. Ν. Κόιου, Επίκουρου καθ. Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης, «Γονιδιακή θεραπεία στα γενετικά κύτταρα», περιοδικό πνευματική διακονία, τεύχος 10^ο

³² Βλ. Μητρ. Ναυπάκτου Ιεροθέου, «Βιοηθική και Βιοθεολογία», εκδ. Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου, 2005, σ. 363.

επιστήμη της Βιοηθικής και οι ιατροί να λάβουν σοβαρά υπ' όψη τους τις θεολογικές αρχές που είναι η ζωή της Εκκλησίας και να σεβασθούν τουλάχιστον την πίστη των χριστιανών. Και τρίτον, να τονίσει ότι η αξία του ανθρώπου δεν έγκειται μόνο στην γέννησή του, αλλά στην προσωπική του αναγέννηση, όταν ο ίδιος ο άνθρωπος αποκτά νόημα ζωής, γιατί τότε χαίρεται και την δική του βιολογική γέννηση και ολόκληρη την δημιουργία³³.

Για την Εκκλησία ο σεβασμός στη δημιουργία είναι σεβασμός στο όνομα του Τριαδικού Θεού· η επικοινωνία του ανθρώπου με την κτίση ως κατασκευάσμα του Θεού είναι ατραπός θεογνωσίας· οι αξίες ως αιώνιες είναι ανώτερες από τους όποιους ανθρώπινους νόμους· οι σχέσεις κοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων αποτελούν έκφραση και αντανάκλαση της μεθεκτικής σχέσης του ανθρώπου με τον Θεό· το αυτεξούσιο, η ελεύθερη βούληση, ο αρμονικός σύνδεσμος ψυχής και σώματος και η μοναδικότητα και ιδιαιτερότητα των προσώπων συνθέτουν τον κύριο άξονα της σωτηρίας και την πολυτιμότερη περιουσία του ανθρώπου, η δε αιώνια προοπτική και η αίσθηση της ανάγκης του Θεού συναπαρτίζουν τα μέσα με τα οποία μπορεί να ξεπεράσει τα δεσμά του θανάτου και τους περιορισμούς της ανθρώπινης φύσης του³⁴.

Η Εκκλησία δεν πρέπει να ξαφνιάζεται από τις όποιες επιστημονικές ανακαλύψεις μήτε να πατάει σπασμωδικά το φρένο για να τις αποτρέψει. Αντίθετα χρειάζεται να κρατάει υπεύθυνα το τιμόνι, ώστε να οδηγεί και να προστατεύει την κοινωνία και τον κόσμο από ολέθριες και καταστρεπτικές συνέπειες, που μπορεί να προκαλέσει η κατάχρηση της τεχνολογίας στη φύση και στον άνθρωπο. Έχει χρέος να δείχνει τα όρια ανάμεσα στην αυθεντικότητα της αλήθειας και την απάτη του ψεύδους και να υπογραμμίζει το σεβασμό στο ανθρώπινο πρόσωπο και στην ιερότητα της ζωής³⁵.

Ίσως η πρόκληση της εποχής μας να αποτελεί μοναδική ευκαιρία για τη διατύπωση της Ορθόδοξης ανθρωπολογίας μέσα από τα σχήματα και τη γλώσσα της σύγχρονης επιστήμης. Ότι αποτελεί ιδεολογική απειλή μπορεί να αποτελέσει τελικά πνευματική και θεολογική αφύπνιση. Η γενετική κατανόηση του ανθρώπου μπορεί να οδηγήσει στην πνευματική αποκάλυψη του μυστηρίου του. Και το μυστήριο του ανθρώπου να μας φέρει μπροστά στο μυστήριο του Θεού³⁶.

Βιβλιογραφία

Μητροπολίτης Ναυπάκτου Ιερόθεος, Βιοηθική και βιοθεολογία

Μητροπολίτης Μεσογαίας Νικόλαος, Ελεύθεροι από το γονιδίωμα

Σταμάτης Αλαχιώτης, Καθ..Γενετικής, Βιοηθική αναφορά στους γενετικούς και τεχνολογικούς νεωτερισμούς

³³ Όπ. Παρ.

³⁴ Μητρ. Μεσογαίας κ. Νικολάου, «Ελεύθεροι από το γονιδίωμα», εκδ. Σταμούλη, σ.38

³⁵ Κεσελόπουλου Ανέστη Καθ. ΑΠΘ, «Θεολογική αποτίμηση και Ποιμαντική προσέγγιση στις προκλήσεις της βιοηθικής», περ.Πνευματική διακονία, τεύχος 10^ο

³⁶ Μητρ. Μεσογαίας κ. Νικολάου, «Ελεύθεροι από το γονιδίωμα», εκδ. Σταμούλη, σ.38

Μάξιμος Ομολογητής, Περί αποριών

Χρήστος Γιανναράς, Ελληνική ετοιμότητα για την ευρωπαϊκή ενοποίηση

ΤΡΙΣΤΡΑΜ ΕΓΚΕΛΧΑΡΝΤ, Μια ορθόδοξη προσέγγιση της Βιοηθικής εις ζωντανή
ορθοδοξία στον σύγχρονο κόσμο, μετάφραση Ιωσήφ Ροηλίδης

ΜΙΣΣΕΛ ΜΟΡΑΝΖ, Ιστορία της μοριακής βιολογίας.

How Technology Will Heal your Heart? Special Report, NEWSWEEK, June 25, 2001

Περιοδικά-Άρθρα

Σκουτέρης Κων.. Καθ..ΕΚΠΑ, Βιοηθική και το ήθος της Ορθοδοξίας

Κεσελόπουλος Ανέστης, Καθ.. ΑΠΘ, Θεολογική αποτίμηση και Ποιμαντική προσέγγιση στις
προκλήσεις της Βιοηθικής, περ. Πνευματική Διακονία

Κόϊος Ν., Καθ.. ΑΝΩΤ.ΕΚΚΛΗΣ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Γονιδιακή θεραπεία
στα γενετικά κύτταρα, περ. Πνευματική Διακονία

Αρχιμ.. Γοντικάκης Βασίλειος, Το λειτούργημα του γιατρού, περ. Σύναξη

Πέτρου Ιωάν., Γενετική Μηχανική και Κοινωνία, περ. Ίνδικτος

Δάϊκος Γ., Η ποιότητα της ιατρικής και η ποιότητα της ζωής, περ. Ακτίνες

Μαρίνα Robb, ομιλία με τίτλο Ζητήματα βιοηθικής, ορθόδοξη προσέγγιση και
προβληματισμοί